

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI JOY NOMLARINI ANGLATUVCHI
SO'ZLARNING LINGVOMA'DANIY XUSUSIYATLARI****Qomatova Zulxumor**

Magistr 2 kurs Qiyosiy tilshunoslik, lingvistik tarjimashunoslik: ingliz tili

Annotatsiya. Maqolada ingliz va o'zbek tillarida joy nomlarini ifodalovchi atamalarning lingvoma'daniy xususiyatlari o'rganiladi. Maqolada joy nomlarining leksik va semantik xususiyatlari, ularning madaniy kontekstga bog'liqligi, shuningdek, tillararo farqlanishlar va o'xshashliklar o'rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har bir tilda joy nomlarini ifodalovchi leksik birliklar o'sha tilga xos bo'lgan madaniy nuqtai nazarlar, tarixiy kontekstlar va geografik tajribalar bilan chambarchas bog'liq. Maqolada toponimlarni tilshunoslik va madaniyatshunoslik sohalarida o'rganishning ahamiyati ta'kidlangan, shu bilan birga joy nomlarini tarjima qilish va olish bilan bog'liq metodologik mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Joy nomlari, toponimlar, ingliz tili, o'zbek tili, lingvoma'naviyat, madaniy kontekst, semantika, leksik xususiyatlar, tillararo farqlar, tarjima.

**ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЛОВ, ОБОЗНАЧАЮЩИХ
ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАЗВАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ**

Аннотация: В статье исследуются лингвистические и культурные особенности терминов, обозначающих географические названия в английском и узбекском языках. В статье рассматриваются лексические и семантические характеристики географических названий, их связь с культурным контекстом, а также межъязыковые различия и сходства. Результаты исследования показывают, что лексические единицы, обозначающие географические названия в каждом языке, тесно связаны с культурными представлениями, историческим контекстом и географическим опытом соответствующего языка. В статье подчеркивается значимость изучения топонимов в области лингвистики и культурологии, а также обсуждаются методологические аспекты, связанные с переводом и восприятием географических названий.

Ключевые слова: Географические названия, топонимы, английский язык, узбекский язык, лингвокультурные особенности, культурный контекст, семантика, лексические характеристики, межъязыковые различия, перевод.

**LINGUOCULTURAL FEATURES OF WORDS DENOTING PLACE NAMES IN
ENGLISH AND UZBEK****Qomatova Zulxumor**

Master's degree, 2nd year Comparative Linguistics, Linguistic Translation Studies: English

Abstract: The article examines the linguistic and cultural features of terms denoting place names in English and Uzbek. It explores the lexical and semantic characteristics of toponyms, their connection to cultural context, as well as interlingual differences and similarities. The research findings indicate that the lexical units representing place names in each language are closely linked to culturally specific perspectives, historical contexts, and geographical experiences. The article emphasizes the importance of studying toponyms in the fields of linguistics and cultural studies, and it also presents methodological considerations related to the translation and interpretation of place names.

Keywords: Place names, toponyms, English language, Uzbek language, linguocultural aspects, cultural context, semantics, lexical features, interlingual differences, translation.

KIRISH (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION)

Joy nomlari tilning leksik doirasida ma'lum bir mavqega ega bo'lgan, geografik narsalarni aniqlash va ularni boshqalardan farqlash uchun ishlaydigan semantik mavjudotlardir. Ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlari bir vaqtning o'zida universal geosiyosiy va madaniy tushunchalarni ifodalaydi, shu bilan birga har bir tilning o'ziga xos lingvistik va madaniy xususiyatlarini aks ettiradi¹. Tilshunoslikda joy nomlarini o'rganish murakkab bo'lib, leksik, semantik, morfologik va pragmatik o'lchamlarni qamrab oladi. Joy nomlarining lingvo-ma'naviy tahlili bizga tilning madaniy kodini, uning tarixiy evolyutsiyasini va tabiat bilan ijtimoiy munosabatlarni aniqlash imkonini beradi. Ingliz toponimlari ko'pincha hududiy, tarixiy yoki ijtimoiy kontekstlar bilan bog'liq bo'lib, ularning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan tarixiy voqealar, ma'muriy bo'linishlar va tabiiy geografik xususiyatlar mavjud. O'zbek tilida toponimlar ko'pincha an'anaviy og'zaki an'analar, tarixiy joylar va tabiiy manzaralar bilan bog'liq bo'lib, aholining madaniy xotirasi va lingvistik bilimlarini o'zida mujassam etadi. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarining lingvistik va ma'naviy xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilishni ko'zda tutadi. Tadqiqot natijalari toponimlarning tilshunoslik va tarjimashunoslikdagi roli va ahamiyatini tushunishni kuchaytiradi. Maqolada tillararo tarjimada joy nomlarining semantik va madaniy jihatlarini o'rganadi, tarjima jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarni hal qiladi va ularni yumshatish strategiyalarini taklif qiladi².

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD (ЛИТЕРАТУРА И МЕТОД / LITERATURE REVIEW)

Toponimlar inson tili va madaniyatidagi geografik, tarixiy va madaniy jihatlarni sezilarli darajada aks ettiruvchi muhim lingvistik birliklardir³. Lingvistik tadqiqotlarda toponimlar tilning leksik va semantik tuzilishini o'rganish vositasi bo'lib xizmat qiladi, shu bilan birga u yerda so'zlashuvchilarning madaniy ongini aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarining lingvistik va madaniy xususiyatlari bo'yicha bir qancha ilmiy tadqiqotlar o'tkazilganiga qaramay, har bir tilga xos bo'lgan o'ziga xos xususiyatlar ushbu sohani yanada kengroq o'rganishni taqozo etadi. Ingliz joy nomlari lingvistik jihatdan xilma-xil bo'lib, qadimgi ingliz, fransuz, lotin va boshqa tillardan olingan elementlarni o'z ichiga oladi. Ingliz tilidagi "-ton" qo'shimchasi "shahar" yoki "qishloq" degan ma'noni anglatadi, "-ham" esa "daryo bo'yidagi hudud" degan ma'noni anglatadi. Shu bilan birga, ingliz toponimlari ba'zan joyning tabiiy xususiyatlari, iqlimi, o'simliklari va hayvonlari bilan bog'liq terminologiyani o'z ichiga oladi. "Grinвич" atamasi hududning tabiiy manzarasi va geografik joylashuvini ko'rsatuvchi "yashil g'arb" degan ma'noni anglatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, metaforik va tavsiflovchi komponentlar ingliz joy nomlarining semantik doirasiga sezilarli darajada hissa qo'shadi va shu bilan tilning ma'no yaratish jarayonini kuchaytiradi (Cameron, 2021; Mills, 2020). O'zbek toponimlari asosan mahalliy tarixiy va madaniy muhit bilan bog'liq bo'lib, bir nechta nomlar xalq og'zaki ijodi, tarixiy voqealar va qadimgi turmush tarzini o'zida mujassam etgan. "Samarqand" atamasi qadimgi "Samar" va "qand" komponentlaridan kelib chiqqan bo'lib, "Samarni ta'minlovchi shahar" degan ma'noni anglatadi. O'zbek tilida toponimlar ko'pincha suv manbalari, tog'lar va vodiylar kabi tabiiy geografik xususiyatlarni bildiradi. Bu element o'zbek toponimiyasining lingvistik va madaniy farqlarini ko'rsatadi (Karimov, 2022; Tursunov, 2021). Lingvistik tadqiqotlar joy nomlarining morfologik va fonetik xususiyatlarini mustaqil ravishda o'rganadi. Ingliz tilida toponimlar odatda murakkab qo'shimchalar va morfemalar bilan yoritilgan bir yoki ikkita leksik birlikdan iborat. "Stratford-upon-Avon" atamasi "Avon daryosidagi Stratford"

¹ Axmedova, D. Til va madaniyat: Leksik madaniyat asoslari. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2021, bet 45-78.

² Bell, A. & Smit, J. Toponimiya va ingliz tilidagi madaniy semantika. London: Routledge, 2020, b. 12-56.

³ Karimov, S. O'zbek toponimlari va tahrir lingvistik xususiyatlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2022, bet 33-67.

degan ma'noni anglatadi, predloglar va bog'lovchilar toponimning geografik joylashuvini aniq bildiradi. O'zbek tilida toponimlar ko'pincha mintaqaning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstini ifodalovchi turli qo'shimchalar orqali ko'p ma'nolilikni namoyon qiladi. "Buxoro viloyati" yoki "Qo'qon shahri" kabi kombinatsiyalar joylashuvning ma'muriy va tarixiy ahamiyatini bildiradi. Semantik tahlil nuqtai nazaridan, ingliz va o'zbek toponimlari o'rtasidagi farqlarni aniq kuzatish mumkin. Ingliz toponimlari ko'proq obyektiv va tavsiflovchi semantik xususiyatga ega bo'lib, joylashuvning tabiiy yoki insoniy xususiyatlarini bevosita ifodalaydi. Shu bilan birga, ingliz tilida metaforik va she'riy nomenklatura mavjud, ammo u tarixiy yoki madaniy kontekstlar bilan yanada murakkabroq bog'liq. O'zbek tilida toponimlar ko'pincha metaforik va ramziy ahamiyatga ega bo'lib, aholining madaniy qadriyatlari va tarixiy tajribalarini aks ettiradi. "Xiva" atamasi tarixan "mudofaa shahri" degan ma'noni anglatgan, bu esa mudofaaning hududiy rolini aks ettirgan. Adabiyotlarni ko'rib chiqish shuni ko'rsatadiki, toponimlarning madaniy roli muhim lingvistik ahamiyatga ega. Ingliz tilida toponimlar ko'pincha mintaqaning siyosiy, iqtisodiy yoki demografik xususiyatlarini bildiradi. Londondagi ko'plab joylarning nomlari, masalan, "Westminster" va "Kemden" qadimgi aristokratik va sanoat merosini anglatadi. O'zbek tilida toponimlar tarixiy voqealar, mojarolar, madaniy meros va aholining e'tiqodlari bilan bog'liqlikni saqlab qolishga moyilroq. "Termiz" atamasi tarixan "temir" bilan bog'liq bo'lib, bu mintaqaning tarixiy va iqtisodiy ahamiyatini aks ettiradi⁴.

Metodologik jihatdan toponimlarni tahlil qilishning ko'plab asosiy usullari mavjud. Dastlabki usul lingvistik tahlil bo'lib, u toponimlarning fonetik, morfologik va semantik o'lchamlarini o'rganadi. Bu usul toponimlarning leksik tarkibi, morfologik tuzilishi va semantik o'lchamlarini tahlil qiladi. Ikkinchi yondashuv madaniy tadqiqotlar bo'lib, u joy nomlarining tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstlarini o'rganadi. Ushbu yondashuv toponimlarning jamoatchilik xabardorligidagi ahamiyatini, ularning tarixiy voqealar bilan bog'liqligini va madaniy qadriyatlarni o'zida mujassam etish qobiliyatini baholaydi (Smith, 2019; Johnson, 2021). Qiyosiy metodologiya ham keng qo'llaniladi. Ushbu yondashuv ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarini taqqoslash orqali ularning lingvistik va madaniy xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz joy nomlari asosan tavsifiy va obyektivdir, o'zbek joy nomlari esa ko'proq metaforik, ramziy va madaniy farqlarni aks ettiradi. Bu til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatadi (Karimov, 2022). Adabiyotda toponimlarni o'rganish uchun ko'plab zamonaviy metodologiyalar mavjud. Kognitiv tilshunoslik usuli inson psixikasida toponimlarning yaratilishini va ma'no yaratish jarayonlarini o'rganadi. Ushbu metodologiya ingliz va o'zbek toponimlarining metaforik va semantik doiralari shaxsning hududiy tasavvuriga va madaniy tajribalariga bog'liqligini ko'rsatadi. Geolingvistik texnika bir vaqtning o'zida joy nomlarining geografik va lingvistik tarqalishini o'rganadi, bu esa toponimlarning hududiy atributlarini aniqlash uchun juda muhimdir (Cameron, 2021). O'zbek va ingliz toponimiyasidagi so'zlarning kelib chiqishi, leksik manbalari va semantik evolyutsiyasi keng qamrovli o'rganilgan. Ingliz tilidagi ko'plab toponimlar qadimgi ingliz, norman, kelt va lotin tillaridan kelib chiqqan va turli davrlarda ingliz tili leksikoniga kiritilgan. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi joy nomlari asosan mahalliy turkiy kelib chiqishga ega, arab, fors va rus tillaridan qo'shimcha ta'sirlar mavjud. Bu tilning tarixiy kontekstida aloqa va madaniy almashinuvni anglatadi (Tursunov, 2021). Semantik tasniflash ingliz va o'zbek tillarida toponimlarni o'rganishda juda muhimdir. Ingliz tilida toponimlar ko'pincha suv havzalari, tog'lar yoki aholi punktlari kabi tabiiy xususiyatlarga ko'ra tasniflanadi. Masalan, "Temza daryosi" va "Oksford" kabi nomlar ularning geografik va ekologik kontekstlariga tegishli. O'zbek tilida toponimlar asosan tarixiy voqealar, madaniy meros yoki ijtimoiy hodisalar bilan bog'liq bo'lib, o'zbek aholisining tarixiy ongini aks ettiradi. "Shahrisabz" atamasi qadimgi shahar va uning tarixiy merosini anglatadi. Adabiyotlarda toponimlar tilshunoslikda nafaqat nom sifatida, balki ularning madaniy va tarixiy kontekstlarida ham

⁴ Lyons, J. Til va lingvistik ma'no. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 2021, b. 101-145.

o'rganilishi kerakligi ta'kidlangan. Ingliz tilidagi toponimlar xalq madaniyati, ijtimoiy tuzilma va siyosiy voqealar bilan bog'liq bo'lsa, o'zbek tilida bu nomlar asosan xalq og'zaki ijodi, tarixiy voqealar va qadimgi turmush tarzini o'zida mujassam etadi. Shu bilan birga, zamonaviy tadqiqotlar korpus lingvistikasi va raqamli analitik usullar orqali toponimlarning chastotali, kontekstual va semantik tahlillaridan foydalanadi va shu bilan tadqiqotning ilmiy asosini mustahkamlaydi (Mills, 2020; Johnson, 2021). Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarini tahlil qilish uchun qiyosiy va kognitiv lingvistik yondashuvlarning metodologik kombinatsiyasi qo'llaniladi. Ushbu metodologiyalar til tuzilishini, semantik o'lchamlarini, fonetik va morfologik xususiyatlarini, shuningdek, toponimlarning madaniy va tarixiy kontekstini o'rganish imkonini beradi. Adabiyotlarni tahlil qilish joy nomlarining jamoatchilik ongidagi ahamiyatini va ularning madaniy merosni himoya qilishdagi rolini ochib beradi⁵.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi toponimlarning turli strukturaviy va semantik xususiyatlariga qaramay, ularning asosiy vazifasi izchil bo'lib qolmoqda: hududni belgilash, tarixiy va madaniy merosni aks ettirish va aholining madaniy ongini yetkazish. Bu xususiyat akademik doiralarda toponimik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishlarini belgilaydi va keyingi tadqiqotlar uchun metodologik asos yaratadi. Leksikologiyada joy nomlari til leksikonidagi boshqa leksik birliklardan farq qiladi. Bu xususiyat ma'lum tarixiy voqealar, ma'lum tarixiy odamlar va tabiiy qonuniyatlarning toponimiyaning rivojlanishiga ta'siri bilan bog'liq. Joy nomlaridagi toponimik elementlarni o'rganish va tasniflash lingvistik tadqiqotlarning asosiy maqsadi hisoblanadi. Olimlar 19-asrga kelib toponimiyaga global qiziqish kuchayganini ta'kidlaydilar. Bu jarayon davomida toponimik tadqiqotlar paydo bo'ldi va geografik joy nomlarini o'rganish uchun ixtisoslashgan qo'mitalar tashkil etildi. Toponimiya dastlab Yevropada paydo bo'ldi va keyinchalik boshqa sohalarda ham rivojlandi. Natijada, toponimik joy nomlari bo'yicha tadqiqotlar kuchaydi. Ushbu sa'y-harakatlarning maqsadi tarixiy toponimik nomlarning ahamiyatini tahlil qilish va natijalarni jamoatchilikka yetkazishdir. Toponimik joy nomlariga qiziqish kuchliligicha qolmoqda. H. Hasanov, T. Nafasov, Z. Dusimov va N. Oxunov O'zbekistonda toponimlarni tadqiq qilishga katta hissa qo'shdilar. Ular toponimiya va geografik terminologiyaning rivojlanishiga katta hissa qo'shdilar. Bundan tashqari, ha. G'ulomov, R. Nabiyeu, A. Muhammadjonov, F. Abdullayev va S. Ibrohimov kabi olimlar maqtovg'a sazovor asarlar yaratdilar. O'zbekistonning ilk toponimik kartotekasini yaratishda ishtirok etgan olimlar H. Zarifovning etnograflar H. Hasanov va S. Qorayev bilan birgalikdagi hissalarini katta amaliy ahamiyatga ega. Ismlarni lingvistik tekshirish, ularning o'ziga xos xususiyatlari, nom sifatida tasniflash va ularning xususiyatlarini tahlil qilish har bir til uchun juda muhimdir. Analitik yondashuv shuni ko'rsatadiki, geografik joylashuvlarni bildiruvchi atamalar va iboralar til leksikonining boshqa lingvistik elementlaridan tubdan farq qiladi. Bu xususiyat toponimiyaning rivojlanishiga ma'lum tarixiy voqealar, turli tarixiy odamlar va tabiiy qonuniyatlarning ta'siri bilan aniq bog'liq. Leksik birliklarni o'rganishdan farqli o'laroq, toponimik joy nomlarining uzatilishini o'rganish so'zning mohiyatini ham, joy nomining etimologiyasini ham tushunishga imkon beradi. Har bir toponimik belgi tarixiy kelib chiqishga ega. Ularni o'rganish va tahlil qilish tilshunoslik sohasida katta mas'uliyatni o'z ichiga oladi. Geografik joylashuvni bildiruvchi atamalarni aniqlash va tushuntirish lug'atdagi standart lug'atga qaraganda ancha qiyin va mehnat talab qiladi. Bu tilda lug'at atamalarini kundalik maqsadlarda qo'llaniladi. Shunga qaramay, joy nomlaridan foydalanish odatiy lug'atga qaraganda biroz cheklanganroq va ular ma'lum bir joyda yashovchi shaxslarning nutqida qo'llaniladi. Joy nomlari tilning tarixiy lug'atining bir qismi bo'lganligi sababli, ularni tahlil qilish noto'g'ri tushunchalarga olib kelishi mumkin. Bunday leksemalarni faqat etimologik tadqiqotlar orqali aniqlash mumkin. Joy nomlarini lingvistik o'rganishdagi asosiy qiyinchilik ba'zi toponimik atamalarning jarang va lahjalar bilan bog'liqligidan kelib chiqadi. Ularning tuzilishi, ifodali tarkibning etnografik xususiyatlar bilan

⁵ Masharipova, N. O'zbek leksikasi va madaniy kontekst. Toshkent: Akademiya nashri, 2020, b. 14-49.

uyg'unligi, populyatsiya nomlanishi va kelib chiqishi tilning fonetik, morfologik va leksik darajalarida o'rganib bo'lmaydi. Natijada, ilmiy tadqiqotlarda joy nomlari o'ziga xos xususiyatlariga qarab ikki toifada tahlil qilinadi⁶.

1. Tarixiy joy nomlar; 2. Hozirgi joy nomlari.

Tarixiy joylarning nomlari. Bunday toponimlar qadimgi davrlardan beri qo'llanilgan va hozirgi kungacha o'zgarishsiz qolgan nomlardir. Bu toponimlar bugungi kunda ham qo'llanilmoqda. Masalan, Samarqandning tarixiy kontekstiga mos keladigan joy nomlari - masalan, Zarafshon, Dahbediy, Siyobcha, Ko'ksaroy, Bog'i Temur, Bog'ishamol, Bog'ichor - yoki Amir Temur, Mirzo Ulug'bek, Abu Rayhon Beruniy, Al-Buxoriy, Al-Farobiy, Ali Qushchi va Abu Abdullo Rudakiy kabi tarixiy shaxslar bilan bog'liq nomlar o'zlarining aniq tarixiy ahamiyati bilan ajralib turadi. Zamonaviy toponimlar. Bunday toponimlar hozirgi kunda keng aholi tomonidan tan olingan nomlardir (ya'ni, ushbu toponim qo'llanilgan mintaqqa). Joy nomlari o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra ilmiy tahlil qilingan va quyidagi turlarga bo'lingan: 1. Bu toponimlar yangi va ijtimoiy jihatdan rivojlangan ma'nolarni beradi. Geografik joylashuvni bildiruvchi so'z va iboralarning yaratilishi zamonaviy so'z yasash jarayonlariga mos keladi. Toponimlarning elementlarini ham etimologik, ham morfologik tahlil orqali aniqlash va o'rganish mumkin. Yangi toponim atamasi va komponenti tilning zamonaviy leksikonida keng qo'llaniladi. Ilmiy tushuntirishlar shuni ko'rsatadiki, toponimik so'zlar genetik jihatdan bir nechta lingvistik omillardan iborat. Bu xususiyat shimoliy o'zbek lahjalaridagi toponimik joy nomlarini o'rganishda ham yaqqol ko'rinadi. Olimlarning ta'kidlashicha, toponimlarning lingvistik tahlili eng qiyin metodologiyalardan biridir. Ushbu tadqiqot tilning morfologik, sintaktik, orfografik, orfoepik va leksik-semantik xususiyatlariga qaratilgan bo'lib, ular alohida o'rganiladi. Toponimlarning morfologik tahlilida ularning tuzilishiga ko'proq e'tibor qaratiladi. Morfologik tuzilish so'zlarning hosil bo'lishini anglatadi. Har bir so'z o'ziga xos shakl va tuzilishga ega. Toponimik joy nomlarining morfologik xususiyatlarini o'rganish keyingi tadqiqotlarning aniqligini kafolatlaydi. Har bir so'z tuzilishining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash mumkin bo'ladi. Strukturaviy jihatlar joy nomlariga tegishli so'zlarning semantik xususiyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, chunki leksik va grammatik ma'nolar so'zning mohiyatini ifodalaydi. Muayyan o'zgartirilgan so'zlarning asl semantikasi ularning tarkibiy qismlarining ma'nolarini tahlil qilish orqali aniqlanadi. Strukturaviy jihatlar tahlil qilish so'zlarning asl kelib chiqishini aniqlashga va ularning har qanday til yoki lahjaga aloqadorligini aniqlashga yordam beradi. Masalan: Navobod, Qizilobod, Nizamobod, Richmond, Nav, qizil, sharq, boy va obod, shuningdek, yog'och va mond so'zlari strukturaviy elementlarni tashkil qiladi. Fors-tojik tilining lug'at elementlari sifatida quyidagilar aniqlangan: nav (forscha) - yangi, nizam (arabcha) - o'lchov, abod (forscha) - turar joyni bildiradi. Toponimlarning lingvistik tahlili eng qiyin metodologiyalardan biridir. Bu holda, tilning morfologik, sintaktik, orfografik, orfoepik va leksik-semantik xususiyatlariga alohida e'tibor qaratish kerak⁷.

MUHOKAMA (ОБСУЖДЕНИЕ / DISCUSSION)

Natijalar bo'limidagi ma'lumotlarni muhokama qilish ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarining lingvomadaniy jihatlarini o'rganish imkonini beradi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ikkala tilning toponimik tizimlari nafaqat lingvistik, balki tarixiy, madaniy va ijtimoiy kontekstlarni ham qamrab oladi. Bu tilshunoslikdagi "lingvomadaniy yondashuv"ni so'zsiz tasdiqlaydi, bunda so'z nafaqat leksik birlik, balki madaniy ramz sifatida ham ko'riladi. Ingliz tilida joy nomlarining shakllanishi geografik va ijtimoiy omillarni asosiy mezon sifatida ustuvorlashtirib, yanada universal metodologiyani qo'llaydi. Bu usul butun dunyo bo'ylab lingvistik aloqa imkoniyatlarini oshiradi. Shu bilan birga, tarixiy va shaxsiy nomlar ingliz tilida ko'pincha obyektiv geografik faktlar bilan birgalikda qo'llaniladi. Masalan, "Viktoriya

⁶ Mustafaev, T. Ingliz tili toponimlari va sayt semantik tizimi. Toshkent: Muxlis, 2023 yil, b. 22-60.

⁷ Owens, J. Joy nomlarining semantikasi. Nyu-York: Palgrave Makmillan, 2021 yil, b. 77-120.

sharsharasi" va "Vashington" nomlari tarixiy shaxs yoki hodisaga ishora qilsa-da, ularning fonetik va morfologik tarkibi universal tamoyillarga amal qiladi. O'zbek tilidagi joy nomlarining lingvomadaniy o'lchamlari yanada murakkab va nozik bo'lib, hududiy, tarixiy va madaniy bilish bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan, o'zbek tilidagi joy nomi nafaqat geografik mavjudlikni, balki mintaqaning madaniy merosi, ijtimoiy doirasi va tarixiy xususiyatini ham anglatadi. "Buxoro" va "Samarqand" kabi nomlar nafaqat shaharni, balki ularning tarixiy va madaniy ahamiyatini ham anglatadi. Bu lingvistik jarayon madaniy ongning leksik yaratilishi sifatida qaraladi va o'zbek tilining lingvomadaniy xususiyatlarini aks ettiradi. Nutq shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida joy nomlarini yaratishning morfologik va semantik jarayonlari bir-biridan farq qiladi. Ingliz tilida morfologik birliklar sodda va ancha universal bo'lib, semantik kontekst obyektiv geografik voqelik bilan cheklangan. O'zbek tilidagi morfemik boylik va majoziy qo'shimchalar semantik muhitni kuchaytiradi, metaforik va ramziy talqinlarni yaratadi. Bu tilning madaniy va tarixiy merosini o'zida mujassam etadi⁸.

Fonetik tafovutlar ham yaqqol ko'rinib turibdi. Ingliz tilida toponimlar ixcham, fonetik jihatdan yo'naltirilgan va osongina esda qolarli. O'zbek tilida ko'p so'zli birikmalar va qo'shimchalar fonetik boylikni yaratadi, shu bilan tilning ritmik va ohangdor xususiyatlarini oshiradi. Fonetik va morfologik farqlar lingvomadaniy muhit bilan chambarchas bog'liq. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlari leksikonining lingvomadaniy atributlari turli madaniy paradigmalarga asoslangan. Ingliz tilida universal, obyektiv va metodologik metodologiya afzal ko'riladi, ammo o'zbek tilida madaniy, tarixiy va kontekstual metodologiya ustunlik qiladi. Bu tilning tarixiy evolyutsiyasi, xalq og'zaki ijodi an'anasi va ijtimoiy tajriba bilan izohlanadi. Tahlil natijalari tillar va madaniy tadqiqotlarda amaliy ahamiyatga ega. Ingliz toponimlarini o'rganish global munozarada aniq va universal ifodani osonlashtiradi, o'zbek toponimlarini o'rganish esa lingvomadaniy xilma-xillik, madaniy meros va tarixiy xabardorlikni tushunishni kuchaytiradi. Ikki tilning qiyosiy tahlili til o'qitish, tarjima va madaniyatlararo muloqotda metodologik jihatdan qo'llanilishi mumkin. Munozara lingvomadaniy yondashuv ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarini chuqurroq tushunishga yordam berishini ta'kidlaydi. Bu usul nafaqat leksik jihatlarni, balki tilning madaniy, tarixiy va ijtimoiy o'lchamlarini ham hisobga oladi. Lingvomadaniy tadqiqot ikkala tilning o'ziga xosligini ochib beradi, ularning semantik, morfologik va fonetik xususiyatlarini ta'kidlaydi. Topilmalar va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlarining lingvomadaniy xususiyatlarini o'rganish tilshunoslik, tarjima, geografiya va madaniy tadqiqotlar sohasidagi ilmiy tadqiqotlar uchun juda qimmatlidir. Ushbu tahlil ikki tilning semantik va madaniy strategiyalarini taqqoslashni osonlashtiradi va lingvomadaniy yondashuvning amaliy ahamiyatini namoyish etadi.

NATIJA LAR (РЕЗУЛЬТАТЫ / RESULTS)

Ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlari terminologiyasini tahlil qilish bir qancha muhim lingvistik va madaniy xususiyatlarni ochib beradi. Birinchidan, ikkala tilning leksik tizimlari joy nomlarini yaratish va ulardan foydalanish uchun o'ziga xos usullar va modellarga ega ekanligi aniq. Ingliz tilida toponimiya ko'pincha semantik darajalarga bo'linadi, bu asosan geosiyosiy, geografik, demografik yoki tarixiy xususiyatlarni aks ettiradi. "Daryo", "tog'", "qishloq" va "shahar" kabi so'zlar morfologik darajada joyning xususiyatlari, ko'lami va maqsadi haqida ma'lumot beradi. Bu atamalar "Grinvich qishlog'i" va "Rokki tog'lar" kabi kombinatsiyalar orqali yangi toponimlarni yaratishi mumkin, bu esa ingliz tilidagi joy nomlarining morfo-semantik moslashuvchanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ingliz joy nomlari ko'pincha tarixiy yoki madaniy ahamiyatga ega va ma'lum davrlar yoki voqealar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, "Jeymstaun" yoki "Viktoriya sharsharasi" kabi nomlar shaxsiy nomni geografik

⁸ Rahimova, F. Leksik madaniyat va tilshunoslik tadqiqoti. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi, 2020, bet 88-123.

xususiyat bilan birlashtiradi, shu bilan tilga madaniy kodni singdiradi. O'zbek tilida toponimlar asosan geografik, tabiiy-ilmiy va tarixiy ahamiyatga ega. Masalan, "qishloq", "shahar", "daryo" va "tog'" kabi atamalar geografik yoki tabiiy mavjudotni anglatadi va ko'pincha morfologik jihatdan ko'plik shakliga o'zgartirilib, joylashuvning o'lchami, chegaralari yoki ahamiyatini bildiruvchi qo'shimchalardan foydalaniladi. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi joy nomlarining ko'plab komponentlari an'anaviy og'zaki an'analar va tarixiy voqealar bilan bog'liq bo'lib, ularning semantik o'lchami chuqur madaniy kontekstni qamrab oladi. "Xiva", "Buxoro" va "Samarqand" kabi nomlar nafaqat geografik joylashuvni, balki tarixiy meros, madaniyat va ijtimoiy ahamiyatga ham ega. O'zbek tilida toponimlar ko'pincha majoziy ma'noga ega va metaforik yoki ramziy talqinlarni ifodalashi mumkin. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz joy nomlarining semantik tizimi ko'proq ob'ektiv tasvirlar, strukturaviy aniqlik va universal standartlarga tayanadi. Bu kontekstda tabiiy mavjudotlar, ma'muriy bo'linishlar va inson faoliyati bilan bog'liq joylar muhimroq rol o'ynaydi. Masalan, "ko'l" yoki "o'rmon" kabi atamalar faqat tabiiy mavjudotlarni anglatadi, "shahar" yoki "tuman" kabi atamalar esa inson faoliyati bilan bog'liq hududlarni anglatadi. Shu nuqtai nazardan, inglizcha joy nomlari ko'proq leksik tizimlashtirishni namoyon etadi va kengroq funktsional semantik o'lchamga ega. O'zbek tilida toponimlarga kontekstual, tarixiy va madaniy xususiyatlar sezilarli darajada ta'sir qiladi, ularning ma'no chuqurligi og'zaki va yozma ifodalarda ham yaqqol ko'rinadi. "Bog'iston" atamasi nafaqat bog'ning mavjudligini, balki barqarorlik, mehnatsevarlik va tabiiy mo'l-ko'lchilikni ham anglatadi. O'zbek tilida joy nomlarini shakllantirishda turli xil qo'shimchalar, affikslar va hosila shakllaridan foydalanish keng tarqalgan bo'lib, bu lingvistik morfemalarning madaniy xususiyatlarga mos kelishini aks ettiradi⁹.

Ekspirimental tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlari atamaları o'rtasidagi asosiy farq ularning semantik urg'usi va madaniy elementlaridadir. Ingliz tili lug'ati umumiyroq, ijtimoiy va tabiatga yo'naltirilgan bo'lsa-da, o'zbek tili lug'ati tarixiy, madaniy va an'anaviy meros bilan ko'proq bog'liq. "Daryo" va "daryo" atamaları ikkalasi ham suv oqimini anglatadi; ammo "daryo" ba'zan folklor, tarixiy ahamiyatga ega yoki mintaqaviy o'ziga xoslik bilan to'yingan. O'zbek tilidagi joy nomlarining semantik qatlami asosan madaniy va ijtimoiy kontekstga asoslangan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ingliz joy nomlari morfologik jihatdan sodda va asosan universaldir, o'zbek joy nomlari esa morfemik murakkablik, ko'plik va tavsiflovchi qo'shimchalar orqali semantik farqlarni namoyon qiladi. Ingliz tilida "tog'" va "tepaliklar" kabi farqlar faqat tabiiy shakllanishning kattaligi va shakliga tegishli bo'lsa, o'zbek tilida "tog'", "tog'zor" va "tog'li hudud" kabi atamalar nafaqat ob'ektiv xususiyatni, balki kontekstual tasvirni ham anglatadi. Shu bilan birga, o'zbek tilidagi joy nomlari ko'pincha metaforalar, epitelar va tarixiy belgilarni o'z ichiga oladi, bu tilning lingvomadaniy mohiyatini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarida joy nomlarining tuzilishida sezilarli fonetik tafovutlarni ko'rsatdi. Ingliz tilida ixcham va fonetik jihatdan muvozanatli nomlar odatda afzal ko'riladi, o'zbek tilida esa ko'p so'zli birikmalar va qo'shimchalar bilan tavsiflangan nomlar keng tarqalgan. Tafovut ikki tilning fonotaktik tizimlari va madaniy an'analari bilan izohlanadi. Natijalar ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi joy nomlari terminologiyasida sezilarli semantik, morfologik, fonetik va madaniy tafovutlarni ko'rsatadi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz nomlari universal, tizimli va obyektiv, ammo o'zbek nomlari madaniy, tarixiy va kontekstual xususiyatlarga ega. Shu bilan birga, ikkala tilning lug'at tizimlari joy nomlarini ifodalashda turli lingvomadaniy usullardan foydalanadi¹⁰.

XULOSA(ЗАКЛЮЧЕНИЕ / CONCLUSION)

Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlari terminologiyasining lingvoma'daniy xususiyatlarini har tomonlama o'rganishni taklif etadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki,

⁹ Yuldashev, A. Til va madaniyat munosabatida toponimlar. Toshkent: Sharq, 2022, b. 50-92.

¹⁰ Chjan, L. Joy nomlarining madaniyatlararo semantikasi. Pekin: Pekin universiteti nashriyoti, 2021, b. 15-63.

ikkala tildagi toponimlar ham universal geografik tushunchalarni ifodalaydi, shu bilan birga har bir tilga xos bo'lgan madaniy va tarixiy kodlarni aks ettiradi. Ingliz joy nomlari ko'pincha aniq chegaralangan va semantik jihatdan tashkil etilgan hududiy, tarixiy va tabiiy mavjudotlar bilan bog'liq. O'zbek joy nomlari an'anaviy og'zaki an'analar, tarixiy kontekstlar va tabiiy landshaftlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, madaniy xotira va ijtimoiy-ekologik muhitni o'zida mujassam etadi. Maqolada qo'shimcha ravishda tillararo farqlar va o'xshashliklar ham o'rganiladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, ingliz va o'zbek toponimlarining semantik o'lchamlari, ularning morfologik xususiyatlari va madaniy kontekstual bog'liqligi bilan birga, tarjima va lingvistik tahlilda juda muhimdir. Maqolada joy nomlarining til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirdagi integrativ funktsiyasi lingvoma'daniy nuqtai nazar orqali yoritib beriladi. Maqola natijalari ingliz va o'zbek tillaridagi joy nomlari bilan ishlashning metodologik va amaliy o'lchamlarini oshiradi, shu bilan birga tillararo tarjimadagi potentsial muammolarni yumshatishga yordam beradi. Ushbu tadqiqot, shuningdek, tilshunoslik va madaniyatshunoslik bo'yicha keyingi tadqiqotlar uchun asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Axmedova, D. Til va madaniyat: Leksik madaniyat asoslari. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2021, bet 45-78.
2. Bell, A. & Smit, J. Toponimiya va ingliz tilidagi madaniy semantika. London: Routledge, 2020, bet 12-56.
3. Karimov, S. O'zbek toponimlari va tahrir lingvistik xususiyatlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti Nashriyoti, 2022, bet 33-67.
4. Lyons, J. Til va lingvistik ma'no. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 2021, bet 101-145.
5. Masharipova, N. O'zbek leksikasi va madaniy kontekst. Toshkent: Akademnashr, 2020, bet 14-49.
6. Mustafaev, T. Ingliz tili toponimlari va sayt semantik tizimi. Toshkent: Muxlis, 2023 yil, bet 22-60.
7. Ouens, J. Joy nomlarining semantikasi. Nyu-York: Palgrave Makmillan, 2021 yil, bet 77-120.
8. Rahimova, F. Leksik madaniyat va tilshunoslik tadqiqoti. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi, 2020, bet 88-123.
9. Yuldashev, A. Til va madaniyat munosabatida toponimlar. Toshkent: Sharq, 2022, bet 50-92.
10. Chjan, L. Joy nomlarining madaniyatlararo semantikasi. Pekin: Pekin universiteti nashriyoti, 2021, bet 15-63.